

MOLIYAVIY MENEJMENT TIZIMIDA KORXONALAR MOLIYAVIY MUNOSABATLARINING TUTGAN O'RNİ VA AHAMIYATI

Shermamatov Ibrohim

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti

Iqtisodiyot yo'nalishi II-2021-guruh

3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mamlakatimizda moliyaviy menejment tizimi yo'lga qo'yilgan va bunda korxonalar moliyaviy munosabatlarining tutgan o'rnini juda ahamiyatlidir. Ushbu maqolada Moliyaviy menejment tizimini yoritilib beriladi.

Kalit so'zlar: Moliyaviy menejment, boshqarish, boshqaruvchi, menejer, boshqaruv usullari, korxonalar va tashkilot menejeri.

Kirish

Iqtisodiy faoliyat yuritayotgan har qanday korxonalar xo'jalik moliyaviy faoliyatidan qat'iy nazar bir tomonlama faoliyat yuritishi mumkin emas. Korxonalar ishlab chiqarish, xizmatlar ko'rsatish, ishlar bajarish va mahsulotlar sotish jarayonida, bevosita ikkinchi tomon bilan hamkorlikda iqtisodiy munosabatlarni yuritish natijasida o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishadi va buning natijasida korxonalarning moliyaviy faoliyati shakllanadi. Korxonalarning moliyaviy faoliyati bevosita moliyaviy munosabatlar tizimi vositasida amalga oshiriladi. Bozor munosabatlarining rivojlanishi sharoitida turli mulkchilik shakllarining paydo bo'lishi, korxonalarning tashqi iqtisodiy faoliyatlarini yuqori sur'atlar bilan rivojlanishi, ularda boshqaruvning zamonaviy tizimini yaratilishi kabi omillar korxonalar moliyaviy munosabatlar tizimi yanada takomillashi hamda ko'lami kengayishiga olib keldi. Korxonalarning moliyaviy munosabatlarini ikki guruxga ajratish mumkin:

-tashqi moliyaviy munosabatlar va ichki moliyaviy munosabatlar. Korxonalarning ta'sischilari bilan yuzaga keladigan moliyaviy munosabatlarini, korxonalar dastlabki tashkil qilinayotgan davrda ustav kapitalini shakllantirish va ularning mamlakat qismini korxonalar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatishga moliyalashtirishga yo'naltirish yoki taqsimlash hamda korxonaning yakuniy moliyaviy natijalariga asoslangan holda ta'sischilarning ustav kapitalidagi ulushlariga qarab yoki ular egallab turgan aksiyalarning foizlardagi ulushiga qarab dividendlarning to'lanishida yuzaga keladigan munosabatlarda ko'rishimiz mumkin bo'ladi.

Korxonalar xo'jalik faoliyatining uzluksizligini ta'minlash, ularda ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish samaradorligini oshirish va shu kabi iqtisodiy barqarorlik ko'rsatkichlarning yuqori bo'lishida korxonalarda faoliyat yuritayotgan ishchi xodimlar va xizmatchilar vazifalarining va ish jarayonlarining yuqori saviyada tashkil qilinganligi, ularning mexnatini moddiy va ma'naviy rag'batlantirish tizimini yaratilishi alohida ahamiyatga ega. Korxonalar va ularning ishchi xodimlari o'rtasida yuzaga keladigan moliyaviy munosabatlarni samarali tashkil qilinishi yuqoridagi maqsadlarga erishishda va mexnat resurslaridan oqilona foydalanishda dolzarb hisoblanadi. Korxonalarda ishchi xodimlar o'rtasida olingan daromad yoki foydani bir qismini taqsimlash, ish haqlari va mukofot pullarni to'lash, agar ma'lum turdagi qimmatli qog'ozlarga ega bo'lsa ular bo'yicha dividendlarni to'lash, moddiy yordam ko'rsatish hamda korxonalar faoliyatiga moddiy va ma'naviy zarar etkazsa, ushbu zarar miqdorini qoplash, ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar bo'yicha tegishli soliqlarni ushlab qolish va shu kabi jarayonlar natijasida moliyaviy munosabatlar yuzaga keladi. Hozirgi kunda davlat byudjet daromadlarini tarkibida mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan turli mulkchilik shaklidagi korxonalar to'laydigan soliqlar va ajratmalar salmoqli o'rinni egallaydi. Har qanday davlatning iqtisodiy rivojlanishining asosiy omillaridan biri korxonalar faoliyatini rivojlantirish ulami davlat tomonidan qo'llab quvvatlash, bir so'z bilan aytganda davlatning moliyaviy siyosatini samarali yo'lga qo'yilganligi, ham iqtisodiy ham ijtimoiy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Korxonalarning mulkchilik shakli va xususiyatlaridan kelib chiqqan holda davlat byudjetiga to'laydigan soliqlar va majburiy to'lovlar, davlat byudjetidan korxonalarni moliyaviy sog'lomlashtirish va boshqa maqsadlarda ajratilgan moliyaviy yordamlar, ularga turli xil soliq imtiyozlarini berish yoki korxonalariga nisbatan qonunchilikka asosan jarimalar va sanksiyalar qo'llash kabi munosabatlar jarayonida korxonalarning davlat bilan yoki byudjet va byudjetdan tashqari fondlari bilan moliyaviy munosabatlari kelib chiqadi. Korxonalarning tijorat banklari bilan yuzaga keladigan moliyaviy munosabatlari, korxonalarning barcha turdagi moliyaviy, iqtisodiy munosabatlarini amalga oshirishda markaziy bo'g'inni egallaydi desak ham bo'ladi. Korxonaning moliyaviy munosabatlari, tijorat banklardagi maxsus hisob raqamlaridagi pullarni saqlash va foydalanish tizimini yaratilishi, bankning kredit va lizing operatsiyalaridan foydalanish, ya'ni kredit bo'yicha asosiy qarz va hisoblangan foiz to'lovlarini to'lash jarayonida yuzaga keladigan

munosabatlar, barcha turdagi pul o'tkazmalari va valyuta oldi sotdi operatsiyalarini amalga oshirish va boshqa bank xizmatlaridan foydalanish jarayonida yuzaga keladi. Bozor munosabatlari sharoitida korxonalar, firma va kompaniya rahbarlari yoki moliyaviy menejerlar o'z ixtiyorida mol-mulkdan va barcha moliyaviy resurslardan samarali foydalanish uchun harakat qilish bilan cheklanib qolmasdan, favqulotda va tasodifiy zararlarni qoplash tadbirlarini ko'rishi ham lozim. Bunda sug'urta munosabatlari katta ahamiyatga ega. Korxonalarining sug'urta kompaniyalari bilan moliyaviy munosabatlari molk-mulk, risklarning barcha turlari, ishchilarning alohida toifadagilarini, ularning ishlari va majburiyatlaridan kelib chiqqan holda va shu kabilarni sug'urtalash jarayonida yuzaga keladi. Korxonalarining kontragenti yoki boshqa-boshqa xo'jalik subyektlari bilan yuzaga keladigan moliyaviy munosabatlari, mahsulot va xizmatlar realizatsiyasi, yangi qiymatni yaratish va ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan munosabatlar jarayonida yuzaga keladi. Korxonalarining xo'jalik faoliyatida ushbu munosabatlar asosiy o'ringa ega, chunki ushbu moliyaviy munosabatlarning asosida moddiy ishlab chiqarish yotadi, ushbu jarayon mamlakatda yalpi ichki mahsulot va milliy daromadning shakllanishi va vujudga kelishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari korxonalarda barcha turdagi to'lovlarning ko'p qismi aynan shu bo'limga to'g'ri keladi, o'z navbatida korxonalar faoliyatining moliyaviy va iqtisodiy ko'rsatkichlari ko'p jihatdan ushbu moliyaviy munosabatlarini samarali tashkil qilinishiga bog'liq bo'ladi. Ko'rib o'tilgan barcha moliyaviy munosabatlar, korxonalar xo'jalik faoliyatida o'zlarining alohida muhim jihatlari va realizatsiya qilish usullariga ega. Lekin barchasi ushbu jarayonda ishtirokchi subyektlar nuqtayi nazaridan, ikki tomonlama xarakterga ega bo'lib, ularning moddiy asosini pul mablag'larining harakati tashkil qiladi, ulardan foydalanish jarayonida pul oqimlari shakllanadi, moliyaviy munosabatlar jarayonida korxonalarining ustav kapitali tashkil qilinadi, moliyaviy mablag'larning aylanish davri boshlanadi va yakunlanadi, korxonada turli xil maqsadli pul fondlar, jam g'armalar va barcha turdagi moliyaviy resurslar tashkil qilinadi.

Korxonalarining moliyaviy munosabatlari va moliyaviy faoliyatlari bevosita moliyaviy menejmentning funksiyalari vositasida boshqariladi, shuning uchun ham moliyaviy menejmentning zamirida, xo'jalik subyektlarining moliyaviy resurslarini

shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanishni boshqarish tizimi yotadi deb tushuniladi.

Moliyaviy menejmentning funksiyalari va tarkibiy tuzimasi

Moliyaviy menejmentning tub mohiyati uning amalga oshirayotgan funksiyalari orqali namoyon bo'adi. Umuman olganda, moliyaviy menejment amalga oshiradigan funksiyalarni quyidagi ikki asosiy guruhga ajratish mumkin - boshqaruv subyektining funksiyalari va maxsus funksiyalar. Bozor munosabatlari sharoitida mulkchilik va xo'jalik yuritish shaklidan qat'iy nazar, korxonalarda ishlab chiqarishni samarali tashkil etish eng avvalo tizilmada boshqaruv rolini oshirishdan boshlanadi. Chunki, boshqaruv vositasida korxonalar o'z oldiga qo'ygan vazifalarni hal qiladi va istiqboldagi strategik maqsadlarni amalga oshiradi. Umuman olganda, yuqoridagi funksiyalarning birinchisida har qanday boshqaruv shaklining umumiy ko'rinishi tavsiflanadi, uning tarkibiga asosan quyidagilar kiradi: tashkil etish, tahlil, rejalashtirish, rag'batlantirish (motivatsiya) va nazorat. Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar ishlab chiqarish faoliyatining turlari, amalga oshiradigan xizmatlar, bajaradigan ishlarning hajmidan kelib chiqqan holda boshqaruv tizimini yaratadilar. Albatta, har qanday xo'jalik faoliyati dastlab tashkil qilinayotgan davrda undagi bo'linimlarning quyi va yuqori darajalari, xuquq va majburiyatlari, javobgarligi, amalga oshiradigan ishlar tartibi va vazifalari belgilab olinadi. Moliyaviy menejmentning funksiyasi sifatida tashkil etishning asosiy maqsadi - boshqaruvchi va boshqariluvchi tizimlarni, shuningdek, ularning o'zaro aloqa va munosabatlarini shakllantirishdir. Mutanosiblik, uzluksizlik, parallellik, barqarorlik, egiluvchanlik, shuningdek, bir turdagi mehnat predmetlarini bir joyda jamlash. hamda korxonalar faoliyatiga ta'sir qiluvchi omillar va tashqi muhitning o'zgarishiga mos holda, ularda boshqaruvning tashkiliy tizimini ushbu o'zgarishlarga mutanosib holda o'zgartirish va takomillashtirib borish kabilar tashkil etishning asosiy shartlari bo'lib hisoblanadi. Korxonalarda moliyaviy boshqaruvni samarali tashkil etilishi ko'p jihatdan tahlil ishlarini aniq va to'g'ri yo'lga qo'yilganligiga bog'liqdir, uning yordamida korxonalar to'lov imkoniyati, likvidligi va moliyaviy barqarorligini, barcha moliyaviy-xo'jalik jarayonlarining sodir bo'lishi va hodisalarni davriy kuzatish, umuman moliyaviy-iqtisodiy holatini baholash imkoniyatiga ega bo'lish mumkin. Tahlil yordamida korxonaning barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan kamchiliklar aniqlanadi va ushbu

kamchiliklar bartaraf etiladi, xo'jalik subyektini yanada rivojlantirish yo'llari belgilanadi yoki samarali ishlashni ta'minlaydigan yo'nalishga o'tkaziladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vahobov A., Malikov —T.: - T.: Iqtisod - moliya. 2008.
2. Vahobov A., Ibrohimov A., Ishonqulov N. Moliyaviy va boshqaruv tahlili. Darslik. — T.: «Sharq» 2005
3. В.В Ковалев, О.Н. Волкова. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник. - М: ТК Велби, «Проспект», 2004.- 424 с.
4. Василева М.В., Малий Н.А. Финансовая политика - Ростова Н/Д Феникс. 2008.
5. Галицкая С.В. Финансовый менеджмент. -М.: Эксмо, 2009.
6. Галицкая С.В. Финансовый анализ. -М.: Эксмо, 2009.